

קיבוץ הנדחים

וְהָיָה כִּי־יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְּ אֶל־לִבְּךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָדִיחְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: וְשִׁבַּת עֲדִיָּה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל כָּל אֲשֶׁר־אֲנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם אֲתָה וּבְנֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצָךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: אִם־יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ: (דברים ל א-ד).¹

וְנָשָׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפִצֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאַרְבַּע כְּנָפּוֹת הָאָרֶץ: (ישעיהו יא יב).²

וְשִׁבְתֶּם אֵלַי וְשִׁמְרֶתֶם מִצְוֹתַי וְעָשִׂיתֶם אֹתָם אִם־יִהְיֶה נִדְחֶכֶם בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶם וְהִבִּיאוּתִים אֵלֶי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי לְשֹׁכֵן אֶת־שְׁמִי שָׁם: (נחמיה א ט).³

מסכת פסחים דף פח עמוד א – כיום הבריאה

אמר רבי יוחנן: גדול קבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ, שנאמר: "ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחד ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל" (הושע ב ב), וכתוב: "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד".⁴

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר תפילה – בתפילת שמונה עשרה

תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נס לקבץ גלויותינו וקרא דרור לקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו. ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו ישראל.⁵

¹ וההמשך שם: "והביאך ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וְיִרְשֶׁתָּהּ וְהִיטַבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ: וּמִל־ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־לִבְּךָ וְאֶת־לִבְּךָ זָרְעֶךָ לֵאמֹר אֲתָה ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיִּיךָ" (דברים ל א-ד). אלה פסוקי הנחמה וההבטחה לשיבה שכה חסידים בסיום התוכחה של ספר דברים, בסוף פרק כח. השוו סוף זה עם הסיום המנחם של התוכחה בפרשת בחוקות, ויקרא סוף פרק כו: "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ... אזכור והארץ אזכור". הנחמה של תוכחת ספר דברים מתחילה בפרק כט בפרשתנו: "ויקרא משה ... ונמשכת אל תוך פרשת נצבים (חלוקת הפרק בין הפרשות היא לצורך "אתם נצבים" שלפני ראש השנה). ראו דברינו על הקשר בין תשובה לשיבה בפרשה זו. מרכיב מרכזי בשיבה / תשובה ההדדית של הקב"ה ועם ישראל הוא קיבוץ כל הנדחים כפי שחזר אחר"כ גם בדברי הנביאים ובכתובים. מה שמכונה בלשון חז"ל ובלשוננו היום 'קיבוץ גלויות', נקרא כאן קיבוץ הנדחים, היינו, בפשטות, גם הגלויות הרחוקות ביותר שבמרוצת השנים ואורך הגלות נתקו ממרכז העם היהודי.

² מטבע הלשון 'קבץ נדחים' מצוי גם בנביאים. ראו עוד בישעיהו נו ח: "נָאִם אֲדֹנָי ה' מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֶקְבֹּץ עָלָיו לְנִקְבְּצוֹ" (סוף הפטרת תענית ציבור). כך גם בירמיהו כג ג: "וְאֲנִי אֶקְבֹּץ אֶת שְׂאֵרֵי צֹאנִי מִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֹתָם שָׁם וְכ", בירמיהו כט יד: "... וְשִׁבְתִּי אֶת־שְׁבִיתְכֶם שְׁבוּתְכֶם וְקִבְּצִיתִי אֶתְכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם וּמִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֹתְכֶם שָׁם נְאֻמ־ה' וְהִשְׁבַּתִּי אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגַּלְתִּי אֶתְכֶם מִשָּׁם", ירמיהו לב לז: "הִנְנִי מְקַבְּצֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם וְכ", מיכה ד ו: "בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻמ־ה' אֶסְפֶּה הַצֹּלֵעַ וְהַנִּדְחָה אֶקְבְּצָה וְאֲשֶׁר הִרְעִיתִי וְצַפְנִיהָ גִ' יט: "... וְהוֹשִׁיעִתִּי אֶת־הַצֹּלֵעַ וְהַנִּדְחָה אֶקְבֹּץ וְשִׁמְתִּים לְתֶהְלֶה וְלָשֶׁם בְּכָל־הָאָרֶץ וְכ".

³ ביטוי זה כתוב בתורה, שני בנביאים והנה גם משולש בכתובים, בתפילת נחמיה, בתפילת ספרו, בעת שנודע לו מצבה הקשה של קהילת שבי ציון בארץ. נראה שלא בכדי משתמש נחמיה במטבע הלשון של משה בפרשתנו ולא במקרה הוא מציין חזרה לא רק "אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ", כדברי משה, אלא לירושלים "אל המקום אשר בחרתי לשכן שמי שם". סביר שעם כל קשייהם, ראו עולי שיבת ציון את חזרתם לארץ כהגשמת הפסוקים ה"ל שבפרשתנו, גם אם רק מקצתם עלו (ראו שיר השירים רבה ה, רמב"ן דברים כח מב, ראו הדף [עליית בית שני](#)). כך סברו גם מי שחיברו את התפילה לשלום המדינה בימינו (הרבנים הראשיים הרצוג ועוזיאל), כשהוסיפו לה את הפיסקה: "וְאֵת אֲחֵינוּ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל פְּקֹד־נָא בְּכָל אֲרָצוֹת פְּזוּרֵיהֶם, וְתוֹלִיכֶם מִהֶרָה קוֹמְמִינָה לְצִיּוֹן עִירְךָ וְלִירוּשָׁלַיִם מִשָּׁן שְׁמֶךָ, כְּפָתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדְךָ: אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם, מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ. וְהִבִּיֵאךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וְיִרְשֶׁתָּהּ, וְהִיטַבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ". ובפסוקי שופרות אנו מזכירים את "האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים" אשר ישובו וישתחוו לה' "בהר הקודש בירושלים". בדברינו [האובדים והנדחים](#) בראש השנה פתחנו את השנה ובדברינו כאן בשבת נצבים על קיבוץ הנדחים נחתום את השנה.

⁴ קיבוץ גלויות הוא, כאמור, לשון חז"ל, וכאן הוא מושווה לבריאת העולם על בסיס המילה "יום" בלבד (תוך רמז שמדובר ביום אחד שהוא יום מיוחד). ראו גם את הסמכת ברכת השנים לברכת קיבוץ הגלויות בתפילת שמונה עשרה (מגילה יז ע"ב, ירושלמי ברכות פרק ב הלכה ד) וכן מאמר ר' יוחנן בגמרא תענית ח ע"ב: "גדול יום הגשמים כיום קבוץ גלויות". מלבד עצם ההשוואה של יום שיורדים בו גשמים שהוא כיום קיבוץ גלויות (ולא ההפך!), מסמלת סמיכות זו על הקשר של שפע כלכלי בארץ עם קיבוץ הגלויות – קשר שזכינו לראות במו עינינו בדורותינו (עלייה גדולה). ראו עוד מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת וירא כב יג: "שני קרנות היו לו לאיל (של אברהם בעקידה): באחד מהם תקע ביום שנתן תורה לישראל, שנאמר ויהי קול השופר (שמות יט יט), וקרן הימין עתיד הקב"ה לתקוע בו לקיבוץ הגליות". מה ששוב מחבר את האובדים והנדחים עם שופרות דווקא (ולא למשל עם זכרונות). אך כל זה כאמור בנושא הכללי של קיבוץ גלויות ואנחנו לא נצבים ביום העצמאות אלא בפרשת נצבים ומבקשים להתמקד בשילוב של קיבוץ נדחים דווקא. האם יש לו משמעות שונה ומיוחדת או שמא רק שינוי לשון וסגנון.

⁵ מטבע הלשון בתפילה מזכיר את קיבוץ הגלויות בגוף הברכה, אבל החתימה היא קיבוץ הנדחים, חתימה שנלקחה מהפסוק בישעיהו נו ח שכבר הזכרנו לעיל: "נָאִם אֲדֹנָי ה' מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֶקְבֹּץ עָלָיו לְנִקְבְּצוֹ". ראו הדרשה על תפילת חנה כסמך לתפילת שמונה עשרה (מדרש פסיקתא זוטרותא לקח טוב, דברים פרשת ואתחנן, מובא בדברינו [תפילת חנה](#) בראש השנה), שם הסמך לברכת: "מקבץ נדחי עמו ישראל" הם דברי חנה: "רגלי חסידיו ישמור!" ובמדרש תהלים (בובר) מזמור כט הרואה את מזמור "הבו לה' בני אליהם" כסמך לתפילת שמונה עשרה: "וישבר ה' את ארזי הלבנון, שמשבר רשעי אומות העולם שהן גבוהין כארז ... ומקבץ גליות מתוכן, כנגד מקבץ נדחי עמו ישראל". קיבוץ הנדחים, ובפרט אחרי גלות כה ארוכה, אינו דבר פשוט כלל ועיקר. צריך לשמור על הנדחים החסידים באשר הם וצריך לשבור את ארזי הלבנון על מנת לקבצם. ושוב גם השופר כאן.

ירושלמי ברכות פרק ב הלכה ד – הקשר לברכת השנים

ר' לוי בשם ר' אחא בר חנינא: מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ נדחי ישראל? על שם: "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנִפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל" [יחזקאל לו ח] – למה? "כִּי קָרְבוּ לְבֹא" ⁶.

במדבר רבה כג יד פרשת מסעי – מארבע כנפות הארץ

ומנין שהיה סנחריב קוזמוקרטור⁷ שהיה מגלה אלו לכאן ואלו לכאן. והגלה את ישראל לבבל והביא אלו שבבבל לכאן. אמר הקב"ה: בעולם הזה, ע"י עונות גלו ונתפזרו בשערי הארץ, שנאמר: "וְאַזְרֶם בְּמִזְרְהָ בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ" (ירמיהו טו ז).⁸ אבל לעתיד לבוא: "אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם מִשֶּׁם יִקְבֹּץ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשֶּׁם יִקְחֶךָ" (דברים ל ד). ואומר: "ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ" (ישעיה יא). ואומר: "ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה" (ישעיהו לה).⁹

מדרש תהלים (בובר) מזמור קז – בדומה ולא בדומה ליציאת מצרים

אמר הקב"ה לישראל: כשהייתם במצרים הייתם מפוזרים וכנסתי אתכם לשעה קלה לרעמסס, ועכשיו אתם מפוזרים בכל הארצות. וכשם שקבצתי אתכם לשעבר, כך אני אקבץ אתכם לעתיד לבוא, שנאמר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֶדְנִי שְׁנִית יְדוֹ לְקִנּוּת אֶת־שָׂאֵר עַמּוֹ... וְנִשָּׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרָבַע כְּנָפֹת הָאָרֶץ" (ישעיה יא יב). לכך נאמר: "ומארצות קבצם".¹⁰

רבי בחי' בן אשר דברים ל ב פרשת נצבים – נדחים ונפוצים בשתי גלויות

"ושב וקבצך מכל העמים" – הפרשה של מעלה תרמוז על בית ראשון שחרב בעון עבודה זרה ועל כן ... תעניש עליה גלות אל ארץ אחרת. והנדחים על עשרת השבטים שגלו ביד מלך אשור ... ופרשה זו הסמוכה לה תוכיח כן, כי בגלות עשרת השבטים ידבר, ולכך יתחיל בנדחים ואמר: אשר הדיחך ה' אלהיך שמה, כי עמהם שהם רוב ישראל ידבר. ואחרי הקבוץ ההוא הזכיר עוד קבוץ אחר של גלות אחר והם הנפוצים אנחנו אלה פה יהודה ובנימין שאנו משועבדים תחת האויבים והשונאים אשר רדפנו [והם אדום וישמעאל]. והנה אנחנו נפוצים

⁶ קיבוץ הנדחים קשור כאמור עם חידוש הצמיחה הכלכלית והצמיחה הטבעית כפשוטה של הארץ. ראו איך הדרשן 'מתערב' באמצע הפסוק על מנת להסבירו. למה תהא ברכת הארץ חוזרת? כי קרבו לבוא הנדחים ויש לקלוט אותם. והם מצדם יפתחו את הארץ ויוסיפו ברכה על ברכתה על מנת לקלוט את גלי הנדחים הבאים וחוזר חלילה. צמיחה כלכלית שמאפשרת עלייה ועלייה שגורמת לצמיחה ופריחה כלכלית, כפי שרואות עינינו בימינו.

⁷ קוסמוס – קראט – שליט העולם, מיוונית.

⁸ ראו הפסוק המלא שם: "וְאַזְרֶם בְּמִזְרְהָ בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ שְׁפֹלְתִי אֲבֹדְתִי אֶת־עַמִּי מִדְּרָכֵיהֶם לֹא־שָׁב". וראו גם דרשת מדרש ספרא בחוקותי פרשה ב אשר מחבר את "אָזְרֶם" של ירמיהו עם "אָזְרָה" של התוכחה בתורה, וזה לשו הדרשה: "ואתכם אזרה בגוים - זו מדה קשה לישראל. שבשעה שבני המדינה גולים כולם למקום אחד, הם רואים זה את זה ומתנחמים. ואתם, אין אתם כן, אלא עתיד אני לזרות אתכם לבין כל האומות כאדם שהוא זורה שעורים במזרה ואין אחת מהם דבקה לחביתה, שנאמר: ואזרם במזרה בשערי הארץ שיכלתי איבדתי את עמי מדרכיהם לא שבר". מנגד, המוטיב: "צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזר לבין האומות", פסחים פז ע"ב. ראו בהמשך שם העימות בין המין (הנוצרי) ובין ר' אושעיא שיכול ללמד הרבה על יחסי "אדום" וישראל.

⁹ יש גלות ויש גלות, יש נדחים בארצות סמוכות ויש נדחים עד קצווי הארץ, עד קצה השמים כדברי התורה, שהוא בלשון אחרת "סוף העולם". יש שגלו אך ייסדו קהילות חזקות ויש שזוירו ונפוצו לכל עבר כגרגירי שעורים אבודים ומנותקים. על כל אלה באה ההבטחה הגדולה בפרשתנו: "אִם־יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם מִשֶּׁם יִקְבֹּץ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשֶּׁם יִקְחֶךָ: וְהָיָה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וְיִרְשְׁתָּהּ וְהִיטֵבָהּ וְהָרַבָּה מֵאֲבֹתֶיךָ". וירמיהו משלים: "מִזְרָה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצוּ וְשָׁמְרוּ כְרֶעֶה עֲדָרָה" (לא יט). זה קיבוץ הנדחים שהוא מעבר לקיבוץ גלויות סתם. ראו שוב בתפילת חנה (הערה 5 לעיל): "רגלי חסידיו ישמור - מקבץ נדחי עמו ישראל". אגב, מדרש זה חותם את פרשת מסעי וספר במדבר. דרך הדיון בדיון ערי מקלט שם הוא עובר לדון בבני גד ובני ראובן (שזכו לערי מקלט משלהם) והיו הראשונים לגלות מהארץ ע"י אשור. ראו דברינו שבטי עבר הירדן המזרחי בפרשת מטות.

¹⁰ בסוף הדרשה חוזר הדרשן לפסוק אותו הוא דורש בפרק קז בתהלים: "וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמְעַרְבַּ מִצְפּוֹן וּמִיָּם". (פרק קז בתהלים הוא הבסיס לברכת הגומל ואנו אומרים אותו בתפילת יום העצמאות). נראה שמדרש זה בא להאדיר את קיבוץ (איסוף) הנדחים לעתיד לבוא שיבוא "מארבע כנפות הארץ", בהשוואה לכינוס יציאת מצרים שהיה בתוך ארץ אחת אל עיר הבירה רעמסס. ובדומה לדברי ירמיהו (כג ז): "וְלֹא־יֵאמְרוּ עוֹד חַיָּה 'אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרָץ מִצְרָיִם: כִּי אֶסְחִיחַ' אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הָבִיֹא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֲרָץ צִפּוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם". אבל קשה קצת הלשון: "וכשם שקבצתי אתכם לשעבר וכו'". אפשרות אחרת להבנת מדרש זה, בפרט בהשוואה עם המדרש הקודם, היא שהדגם של יציאת מצרים בא להאיר פן נוסף של קיבוץ הנדחים. גם בתוך ארץ אחת (רוסיה בימינו?) אנשים יכולים להיות מפוזרים ולהיטמע בהדרגה בתרבות אותה הארץ. קיבוץ הנדחים יהיה הן במרחב גיאוגרפי גדול היינו מארצות רבות: "ממזרח וממערב, מצפון ומים", אבל גם בתשומת לב לנדחים הפזורים והנפוצים בתוך כל ארץ ואולי כבר שקועים בתרבותה: "האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים" כדברי ישעיהו. בכל ארץ יאיר תחילה קיבוץ נדחים "מקומי", אל מקום מרכזי אחד, כפי שאירע ביציאת מצרים עת התכנסו כל בני ישראל לעיר רעמסס (ומכאן שלא כולם גרו במרכז בארץ גושן). בשלב מקדים זה יאיר גם קיבוץ נדחים רוחני וחזרה ליהדות (בדומה לקרבן הפסח ביציאת מצרי?) – מוטיב שנראה בדגש רב בדרשה הבאה - ורק אחרי כן יעלו הקיבוצים המרוכזים לארץ ישראל. השלב הראשון נרמז בפסוק: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֶדְנִי שְׁנִית יְדוֹ לְקִנּוּת אֶת־שָׂאֵר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשְׂאֵר מֵאֲשׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפְתּוֹרִס וּמִכּוּשׁ וּמִעִילָם וּמִשְׁנַעַר וּמִמְחַת וּמֵאֵי הַיָּם", והשלב השני בפסוק: "וְנִשָּׂא נֶס לְגוֹיִם וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרָבַע כְּנָפֹת הָאָרֶץ". אך דא עקא, שגם ביציאת מצרים לא יצאו כולם ... ראו דברינו גם ערב רב עלה איתם בפרשת בא.

ומפוזרים בארצותיהם, ומזה אמר: "אשר הפיצך ה' אלהיך שמה", כי עמנו ידבר. והזכיר שני פעמים "ושב" לרמוז על קבוץ שני גליות שהן שני קבוצין, גלות עשרת השבטים וגלות יהודה ובנימין. ועל זה אמר הנביא: (ישעיה נ, ח) "עוד אקבץ עליו לנקבציו".¹¹

שמות רבה מו ד פרשת כי תשא – הנדחים והמודחים רוחנית

מהו "אנחנו החומר ואתה יוצרנו"?¹² אמרו ישראל לפניו: ריבון העולם, אתה הכתבת לנו: "הִנֵּה כְחָמֶר בְּיָד הַיּוֹצֵר כְּרֶאֱתָם בְּיָדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל" (ירמיהו יח ו), לכך, אף על פי שאנו חוטאים ומכעיסים לפניך, אל תסתלק מעלינו. למה? שאנחנו החומר ואתה יוצרנו. בוא וראה, היוצר הזה אם יעשה חבית ויניח בה צרור, כיון שיוצא מן הכבשן אם ייתן אדם בה משקה, מנטפת היא ממקום הצרור ומאבדת את המשקה שבתוכה. מי גרם לחבית לנטף ולאבד מה שבתוכה? היוצר שהניח בו את הצרור! כך אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבון העולם, בראת בנו יצר הרע מנעורינו שנאמר: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח כא), והוא גורם לחטוא לפניך ואין אתה מסלק ממנו את הקטנה.¹³ אלא בבקשה ממך, העבירו ממנו כדי שנהא עושים רצונך ולא חוטאים. אמר להם: כך אני עושה לעתיד לבוא, שנאמר: "ביום ההוא נאם ה' אוספה הצולעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי" (מיכה ד ו). מהו "ואשר הרעותי"? זה יצר הרע, שנאמר: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו".¹⁴

בראשית רבתי פרשת ויצא – אימתי השלים משה עם פטירתו

"אין זה כי אם בית אלהים". אמרו רבותינו: אותו יום שנתקרבה מיתת משה רבנו, העלהו הקב"ה לשמי מרומים והראה לו מתן שכרו ומה שעתיד להיות ... הפנה פניו כנגד כסא רחמים וראה הקב"ה בונה בית המקדש באבנים טובות ומרגליות ... ומשיח בן דוד עומד בתוכו ואהרן אחיו עומד על רגליו ומעילו עליו ... וראה עומד ליעקב אבינו ודבר הקב"ה ליעקב: יעקב בני, כזאת העת נצבתי עליך עד אשר יתיצבו בניך לפני, שנאמר: והנה ה' נצב עליו, וישראל ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט יז), אתם נצבים היום (דברים כט ט). וכאשר ראה יעקב ירושלים אחת בארץ ואחת בשמים אמר אין זה אשר בארץ כלום ... כי אם אותו בית אלהים שהוא בונה בידיו ... שנאמר: מקדש ה' כוננו ידיך (שמות טו יז).¹⁵

¹¹ על מנת להבין את דברי רבי בחיי, יש לקרוא בעיון את הפסוקים שבתחילת פרק ל בדברים, בפרט פסוק ג: "וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרָחֵם יִשְׂרָאֵל וְקִבְּצָם מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה". פעמיים "ושב" - הראשון הוא כנגד "הנדחים" שהם עשרת השבטים של ממלכת ישראל שלא חזרו בבית שני, והשני הוא כנגד "הנפוצים" שהם יהודה ובנימין שחזרו אך גלו שוב בחורבן בית שני. לעתיד לבוא יתקיימו שתי השיבות שבפסוק. "ושב" הראשון של הנדחים עוד מימי בית ראשון, "ושב" השני של הנפוצים בעקבות חורבן הבית בשנית. פרשנים רבים, בראשם רמב"ן (דברים כח מב, בדברינו [לא מאסתי ולא געלתי](#) בפרשת בחוקות), מנסים למצוא קשר של פסוקי התורה, בתוכחת ספר דברים ובתוכחת ספר ויקרא פרשת בחוקות עם אירועי ההיסטוריה. לתת פשר ונחמה לדורם: עוד עתידים פסוקי השיבה בפרשתנו להתקיים. ראו. ומה נאמר אנו כאשר זכינו ליותר משבעה מיליון יהודים שגרים בארץ? שילוב הפסוקים מפרק לב בתפילה לשלום המדינה: "אם יִהְיֶה נִדְחֶךָ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם, מִשֶּׁם קִבְּצָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשֶּׁם יִקְחֶךָ. וְהִבְיָאָה ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשֶׁתָּהּ, וְהִטְבֵּךְ וְהַרְבֵּךְ מֵאֲבֹתֶיךָ", היא אמירה חזקה יותר ממה שאולי נראה בתחילה.

¹² פסוק הוא בישעיה סד ז: "וְעַתָּה ה' אֲבִינוּ אֶתְּה אֲנַחְנוּ הַחֲמֹר וְאֵתָה יִצְרָנוּ וּמַעֲשֶׂה יָדְךָ כָּלֵנוּ". ההקשר שם הוא חטא העגל ואם הפסוק מזכיר לנו את הימים הקרובים, יהי כן. ואת הקשר לקיבוץ הנדחים, נושאנו הפעם בפרשת השבוע, נראה בהמשך.

¹³ את הגורם לחטא, את יצר הרע. ראו בגמרא סוכה נב א על שבעה השמות של היצר הרע ויש עוד כגון השאור שבעיסה. וכאן, מילה נדירה שלא מצאנו לה מקבילות. על סילוק יצר הרע בתחילת ימי בית שני, ראו גמרא יומא סט ע"ב.

¹⁴ כבר הרחבנו על מדרש זה בדברינו [כחומר ביד היוצר ביום הכיפורים](#) וכאן רק רצינו להתעכב על הפסוק מספר מיכה: "בְּיוֹם הַהוּא נֶאֱסָה אִסְפָּה הַצֹּלְעָה וְהַנִּדְחָה אֶקְבְּצָה וְאֲשֶׁר הִרְעֵתִי - פֶּסוּק שֶׁהֵבֵאנוּ בְּרִשְׁמִית הַפְּסוּקִים בְּרֹאשׁ דְּבָרֵינוּ וְהַמִּדְרָשׁ כָּאֵן נוֹתֵן לוֹ מִשְׁמַעוֹת שׁוֹנָה מֵהָאֲחֵרִים. קִיבוּץ אוֹ אִיסוּף הַנִּדְחִים שֶׁל מִיכָה, כְּפִי שֶׁהַמִּדְרָשׁ מְבִין אוֹתוֹ, הוּא תֵּהִלֵּךְ רוּחַ-מוֹסֵר שְׁחִיב ללוֹת אֶת קִיבוּץ הַנִּדְחִים הַפִּיסי (בִּהְנַחָה שֶׁהַדֶּרֶשׁ אֵינוֹ מוֹצֵא אֶת הַפְּסוּק מִיָּד פְּשוּט וּשְׁדִּבְרֵי מִיכָה מִשְׁתַּלְבִּים עִם דְּבָרֵי שֶׁאֵר הַנְּבִיאִים). הַנִּדְחִים הֵם הַמּוֹדְחִים, כְּמוֹ מִסֵּית וּמִדִּי, כְּמוֹ עִיר הַנִּדְחָת. אֶת עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָמַד בְּפִתּוּי הַיֵּצֶר. יֵשׁ לֵאסוּף וּלְקַבֵּץ, הֵינּוּ לְתַקֵּן, תְּחִילָה אֶת הַמּוֹדְחִים וְהַצּוֹלְעִים. סִיּוּמַת הַפְּסוּק: "וְאֲשֶׁר הִרְעוּתִי", שׁוּב עַפִּי הַמִּדְרָשׁ, הִיא הוֹדָאָה כְּבִיכּוֹל שֶׁל הַקֶּבֶ"ה שֶׁהוּא אֵשׁ, בְּכֵךְ שֶׁנִּשְׁטַע יֵצֶר הָרַע בָּאֵדָם. רֹאיוּ בְּהַקְשֶׁר זֶה דְּבָרֵי הַגְּמָרָה בְּמִסְכַּת סוֹכָה נֵב ע"ב שֶׁפְּסוּק זֶה, לְצַד אַחֲרִים, מְצִיל אֶת עַם יִשְׂרָאֵל מִדִּין קֶשֶׁה: "אֲלֵמָלָה שֶׁלֹּשׁ מִקְרָאוֹת הָלָלוּ נִתְמוֹטְטוּ רַגְלֵיהֶם שֶׁל שׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל". רֹאיוּ גַם גְּמָרָה בְּרִכּוֹת לָא ע"ב: "וְאֵמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵלֵיהֶן הֵטִיחַ דְּבָרִים כִּלְפֵי מַעֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵתָה הִסַּבְתָּ אֶת לִבְּךָ אַחֲרֵינִי. אֵמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּר רַבִּי יִצְחָק: מִנֵּין שֶׁחֲזַר הַקֶּבֶ"ה וְהוֹדָה לוֹ לֵאלֹהֵיו - דְּכֵתִיב: וְאֲשֶׁר הִרְעוּתִי". מִבָּאֵר רַשִׁ"י שֶׁם: "אֵנִי גִרְמַתִּי לָהֶם שֶׁבְּרָאִתִּי יֵצֶר הָרַע". לְעֵתִיד לְבֹא כְּשִׁיאֲסֹפוּ וְיִקְבְּצוּ הַצּוֹלְעִים וְהַנִּדְחִים יִתְקַוּ "הִרְעוּתִי" זֶה. קִיבוּץ גְּלוּיֹת הַפִּיסי לִילוֹה בְּהַתְּחַדְּשׁוֹת רוּחָנִית שֶׁל קִיבוּץ הַמּוֹדְחִים וְהַנְּדָחוּיִם.

¹⁵ ערב מותו מבקש משה לדעת את אשר יקרה לעם ישראל באחרית הימים והקב"ה מראה לו את בית המקדש המופלא שעתיד להיבנות מאבנים טובות ומרגליות, את מלך המשיח, וגם את יעקב אבינו שה' ניצב עליו, שהציב מצבה וקרא למקום: "אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים". משה רואה את יעקב אשר רואה את משה ובני ישראל מתייצבים במתן תורה ומתייצבים שוב ב-"אתם נצבים" ערב הכניסה לארץ ישראל וערב מותו של משה. ויחד הם, משה ויעקב, רואים את העתיד המופלא המובטח. מדרש זה מצוי בפרשת ויצא ודורש את הפסוק שם: "אין זה כי אם בית אלהים", ומתמקד בבית המקדש לעתיד לבוא = זה שעתיד לרדת מהשמים, אבל אנחנו רוצים לקחת אותו לכיוון קצת אחר, בשל הקישור למשה ערב מיתתו, לאתם נצבים ולקיבוץ הנדחים.

באותה שעה ירד משה מן השמים שמח ... ונתן נשמתו להקב"ה בלב שלם ובנפש חפצה, הוי : אין זה כי אם בית אלהים.¹⁸